

Lytiškumui jautri pedagogika

Literatūros apžvalga

Kas yra lytiškumui jautri pedagogika?

Visi mes esame girdėję apie „socialinę lytį“, arba „lytį socialiniu aspektu“ (angl. – *gender*). **Lytis socialiniu aspektu (*gender*)** – plačiai vartojama sąvoka, neretai suvokiama kaip „moterų reikalas“, tačiau iš tiesų lytis socialiniu aspektu apibūdinama kaip „socialiniai bruožai ir galimybės, siejamos su buvimu vyru ar moterimi bei santykiais tarp moterų ir vyrų, mergaičių ir berniukų, taip pat santykiais tarp moterų ir santykiais tarp vyrų. Šie socialiai sukonstruoti bruožai, galimybės ir santykiai išmokstami per socializacijos procesą. Jie priklauso nuo konteksto, laikmečio ir yra dinamiški“ (EIGE, 2018).

Lyčių vaidmenys (*gender roles*) ganėtinais skiriasi nuo biologinių vyro ar moters vaidmenų. Biologinius lyčių vaidmenis iš esmės apibrėžia biologiniai veiksniai. Jų neįmanoma pakeisti. Kita vertus, socialiniai lyčių vaidmenis **apibrėžia visuomenė**, priskirianti vyrams ir moterims skirtingas atsakomybes, pavyzdžiui, moterims priskiriamas maisto gaminimas, vyrams – sprendimų priėmimas, tad tokiu būdu formuojami lyčių stereotipai.

Lyties stereotipas – tai plačiai paplitusi nuostata apie mergaitėms ir berniukams, moterims ir vyrams priskiriamą elgseną ar bruožus. Moterys dažnai vaizduojamos kaip emocionalios, rūpestingos ir tos, kurioms reikia globos. Vyrai dažniau charakterizuojami kaip racionalūs, orientuoti į karjerą ir stiprūs. Šios prielaidos gali būti neigiamos (pavyzdžiui, moterys iracionalios, vyrai nejautrūs) ar išoriškai geranoriškos (pavyzdžiui, moterys globėjiškos, vyrai lyderiai). Tačiau lyčių stereotipai formuoja savivoką, požiūrį į santykius ir turi įtakos įsitraukimui į visuomenines veiklas. Mokyklos aplinkoje jie gali paveikti jauno žmogaus patyrimą pamokų metu, akademinis pasiekimus, dalykų pasirinkimus ir gerovę (IOP, 2018).

Lytiškumui jautri pedagogika apibūdina pedagogines priemones, orientuotas į lyčių lygybės tikslus ir apibrėžiančias mokymosi procesus, kurių metu identifikuojami ir griaunami lyčių stereotipai. Tam, kad šis požiūris būtų sėkmingai pritaikytas, būtina atkreipti dėmesį į šias esmines sritis: klasės sudėtį, pamokos planavimą, mokytojo ir mokinio santykį, metodologiją, kalbos vartoseną, mokymo ir vertinimo priemones, mokyklas ar institucijas (Njambi et al. 2016). Tokia nuostata reikalauja, kad mokytojai, atsižvelgdami į lyčiai jautrią perspektyvą, parengtų pamokos planus, mokymo, klasės valdymo ir veiklos vertinimo strategijas (Mlama et al. 2005). Šių metodų tikslas – sukurti klasėje, kurioje pripažįstama lyčių lygybė ir jų skirtumai, konstruktyvią erdvę kritiniam mąstymui. Tokiu būdu mokytojai gali būti mokiniams matomi kaip „sąmoningi, lyties atžvilgiu kritiškai draugai“, kurie, įsisauginę savo lyties vaidmenis, įgalina mokinius pačius tyrinėti savo lyties raišką (Adriany & Warin, 2017).

Svarbu: Lytiškumui jautri pedagogika nėra skirta berniukų diskriminavimui, ji nėra orientuota ir į vieną lytį. Ji apima mokymo(si) metodų įvairovę, sudarančią berniukams ir mergaitėms lygias galimybes dalyvauti veiklose.

Lytiškumui jautrios pedagogikos nauda

Lytiškumui jautri pedagogika įvairiapusiškai naudinga, jeigu jos principai taikomi mokymosi proceso metu, kadangi ji orientuota į lygių galimybių mokytis užtikrinimą ir tuo pačiu eliminuoja lyčių stereotipus. Duomenys rodo, kad šių nuostatų taikymas susijęs su didesniu mokinių įgalinimu, kokybišku ugdymu ir apskritai didesne gerove berniukams ir mergaitėms. Lytiškumui jautrios pedagogikos poveikis:

Pirmiausia, ji skatina su lytiškumu susijusių elgsenos ir nuostatų pokytį. Anot tyrimo, kuriam vadovavo FAWE (Njambi et al. 2016), mokyklose pradėjus taikyti lytiškumui jautrios pedagogikos principus pastebėtas teigiamas mergaičių ir berniukų elgsenio bei nuostatų pokytis. Mergaitės ėmė aktyviai dalyvauti klasės diskusijose, pakilo jų pasitikėjimo savimi lygis. Mokytojai ėmė kalbėti ne taip griežtai, užgauliai ar grėsmingai. Be to, mokiniai jautėsi padrašinti, ėmė laisviau bendrauti su mokytojais ir tarpusavyje, daugiau bendradarbiavo atlikdami mokyklos ar namų užduotis. Negana to, padrašinimas išsakyti padidino mokinių, ypač mergaičių, savivertę. Pristatant grupės darbus debatuose, mokymosi išvykose, atsisakydami

nesveikos konkurencijos vienodai įsitraukė tiek berniukai, tiek mergaitės. Rezultatas – pagerėjęs mokinių dalyvavimas ir įsitraukimas.

Antra, šis požiūris **mažina lyčių stereotipų** paplitimą, kadangi skatina vaikus pasitikrinti ir permąstyti tradicinius lyčių vaidmenis. Taikant lytiškumui jautrios pedagogikos principus ir keičiant tradicinius lyčių vaidmenis būtina pabrėžti mokytojo vaidmenį ir svarbą. LJP principų įgyvendinimas susijęs su sumažėjusiu smurtu lyties pagrindu, kadangi mokiniai ir mokytojai vienas kitą geriau supranta, o dėl to didėja jų abipusė pagarba ir tuo pat metu mažėja smurto lyties pagrindu apraiškos (Njambi, 2016). Tai, savo ruožtu, gerina mergaičių lankomumo rodiklius.

Trečia, lytiškumui jautri pedagogika naudinga vaikų gyvenimo įgūdžių lavinimui. Tinkamai taikomas, šis požiūris nuolat besikeičiančioje darbo rinkoje gali ugdyti berniukų ir mergaičių kompetencijas, kurios padės jiems susidoroti su realaus gyvenimo iššūkiais. Pavyzdžiui, padidėjęs mergaičių įsitraukimas, dalijimasis idėjomis klasėje, problemų sprendimas, argumentų formulavimas iš jų unikalios perspektyvos yra naudingi įgūdžiai, kuriuos galima panaudoti už mokyklos ribų (Lloyd et al. 2000).

Galiausiai, kaip rodo duomenys, lytiškumui jautri pedagogika yra susijusi su mokinių **atsparumo** gebėjimu. Atsparumo gebėjimas apima santykius, galimybes ir struktūras, kurios skatina tinkamą prisitaikymą ir teigiamą kritinių situacijų įveikimą. Literatūros šaltiniai rodo, kad draugų ir šeimos ratas gali padėti mokiniams pasiekti geresnių mokslo rezultatų, pagerinti savivertę, paskatinti veiklumą ir gebėjimą tinkamai reikšti emocijas: rūpestį, paramą, padėtinimą. Tyrimai (Reyes et al., 2013) taip pat rodo, kad mokyklų vaidmuo sudarant sąlygas teigiamam susitapatinimui su savimi ir su lytimi susijusiam įgalinimui per įvairias veiklas kraštutiniai svarbus (*ten pat*). Tai reiškia, kad reikia skatinti tokias veiklas, kuriomis subalansuotai ugdomi individualūs ir socialiniai įgūdžiai bei siekiama akademinų ir asmeninių tikslų. Šios veiklos skatina individualias galias ir veda sveikos socializacijos link.

Kas yra visapusiškas lytiškumo ugdymas?

Kitas svarbus aspektas, kurį reikia turėti galvoje kalbant apie lytiškumui jautrią pedagogiką, yra visapusiškas lytiškumo ugdymas (VLU). VLU sudaro vaikams ir jaunuoliams galimybes kritiškai permąstyti lytiškumą biologinių ir socialinių normų poveikio požiūriu (UNESCO, 2018). **Visapusiškas lytiškumo ugdymas (VLU)** apibrėžiamas kaip „ugdymo programa paremtas mokymo(si) apie kognityvinius, emocinius, fizinius ir socialinius lytiškumo aspektus procesas“ (UNESCO, 2018). VLU tikslas – suteikti mokiniams įgūdžius, kurie reikalingi siekiant apsaugoti jų sveikatą, suprasti ir įgyvendinti jų teises bei praktikuoti pagarbius socialinius ir seksualinius santykius. Platesne prasme VLU taikomas kaip priemonė, įgalinanti jaunus žmones priimti sprendimus, susijusius su jų santykiais ir gerove.

Siekiant visų minėtų tikslų, VLU susieja įvairių disciplinų informaciją. Iš esmės VLU yra: paremtas mokslo duomenimis; pritaikytas pagal amžių; visa apimantis; jautrus kultūriniam kontekstui, kuriame yra pritaikomas; grindžiamas lyčių lygybės idėjomis bei žmogaus teises atspindinčiu požiūriu į sveikatą (UNESCO, 2018).

Kodėl reikia ugdyti visapusišką lytiškumą?

VLU programa gali būti naudojama tiek formalioje, tiek neformalioje aplinkoje. VLU padeda normalizuoti diskusijas apie seksualumą (IPPF, 2016). Kadangi Mokykla atlieka centrinį vaidmenį vaiko raidos metu, todėl labai svarbu, kad mokyklose būtų tinkamai organizuojamos diskusijos seksualumo temomis. Negana to, VLU programos taikymas mokyklos aplinkoje užtikrina, kad į mokymus bus įtraukti visi ją lankantys mokiniai ir jaunuoliai, o tai ypač svarbu tiems mokymų dalyviams, kurie neturi galimybių kritiškai mąstyti seksualumo temomis namuose ar kitoje neformalioje aplinkoje.

Daugybė mokslinių duomenų rodo, kad VLU pagerina vaikų ir jaunuolių sprendimų priėmimo įgūdžius, sustiprina jų pasitikėjimą savimi bei įgalina juos priimti pagrįstus sprendimus įvairių savo gerovės aspektų atžvilgiu (IPPF, 2016). Kaip rodo duomenys, VLU skatina rinktis saugią lytinę elgseną ir padidina tikimybę priimti teisingus sprendimus, susijusius su lytiškumu ir santykiais (UNESCO, 2015).

Kokio amžiaus vaikus dera įtraukti į visapusišką lytiškumo ugdymą?

VLU dažnai pasiekia mokinius pernelyg vėlyvoje raidos stadijoje, nes neretai manoma, kad programa gali būti aktuali tik paaugliams, bet ne jaunesniems vaikams. Tačiau vaikų pažeidžiamumas smurto situacijose, jų išnaudojimas bei prievartos prieš juos rodikliai rodo, kad tokia programa reikalinga nuo ankstyvo amžiaus (Goldman, JDG, 2015). Ypač svarbu, kad su VLU vaikai susipažintų jau tuo metu, kai ima internalizuoti žinutes apie seksualumą ir santykius (UNESCO, 2018). Nors šis amžius dėl vaikų skirtumų varijuoja, įrodymai liudija, kad vaikams visapusiškas lytiškumo ugdymas reikalingas kuo anksčiau – tą nurodo raidos psichologijos atstovai ir atspindi Lytiškumo ugdymo Europoje standartai (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010). Švedija, pripažįstama lyčių lygybės šalimi, pradeda ugdyti lytiškumą ikimokykliniame amžiuje (Swedish Institute, 2019). Taip pat pabrėžiama, kad VLU turi būti taikomas nuosekliai ir turi būti laikomas viena iš esminių jaunų žmonių ugdymo(si) dalių visuose jų raidos etapuose, atitinkamai pritaikyta prie jų gebėjimų pagal išsivystymo lygį (UNESCO, 2018).

Lytiškumui jautrūs ugdymo metodai ir būdai

Dabar, kai jau žinome, kas yra lytiškumui jautri pedagogika ir visapusiškas lytiškumo ugdymas bei esame susipažinę su jų nauda vaikų ir jaunuolių raidai, galime pasimokyti, kas ir kaip gali būti daroma klasėje.

Atskirties tarp lyčių mažinimas reiškia, kad Jūs, kaip mokytojas, pirmiausia turite tapti jautresnis lytiškumo klausimams.

Esminiai įgūdžiai, kuriuos demonstruoja lytiškumui jautrią aplinką klasėse kuriantys mokytojai, yra šie:

- Vienodai vertinti tiek mergaičių, tiek berniukų mokymosi gebėjimus.
- Palengvinti berniukų ir mergaičių galimybes mokytis, vienodai progresuoti ir vystyti unikalų savo potencialą.
- Tinkamai reaguoti į nedraugiškas ir potencialiai šališkas pastabas apie mergaites arba berniukus.

- Padėti mokiniams permąstyti šališkas nuostatas, kad būtų galima lengviau išvengti jų ateityje.
- Atpažinti socialinių normų sąlygotas savybes arba elgseną, trukdančias įsisavinti žinias ir dirbti (pvz., drovumas, arogancija, dominavimas, patyčios, pasitikėjimo trūkumas, baimė kalbėti klasėje...).

Mokytojai, kurie yra išmokyti taikyti lytiškumui jautraus ugdymo praktikas ir remtis visapusiško lytiškumo ugdymo principais, dažniau vadovaujasi į bendradarbiavimą ir į besimokantįjį orientuota mokymo proceso samprata, o tai – vienas iš visapusiško lytiškumo ugdymo bei lytiškumui jautrios pedagogikos principų. Mokytojo vaidmuo – palengvinti ugdymos(si) procesą, skatinti ir įgalinti mokinių kritinį mąstymą, o ne nurodinėti jiems, kaip mokytis (IPPF, 2017). Pagal šią nuostatą pirmenybė teikiama mokinio įsitraukimui į siūlomas veiklas, saugios dalijimosi erdvės sukūrimui, sutarimui dėl pasitikėjimo vienas kitu ir visų mokinių dalyvavimu panaudojant įvairias mokymo priemones, atspindinčias visą mokinių įgūdžių įvairovę.

Svarbu: Taikydami lytiškumui jautrios pedagogikos principus ir vadovaudamiesi visapusiško lytiškumo ugdymo gairėmis, mes tenkiname skirtingus mokinių poreikius ir užtikriname jų lygybę mokymosi procese, tuo pačiu padėdami jiems atskleisti visą savo potencialą.

Šio Vadovo pirmame modulyje rasite:

- 6 veiklas sau. Jas galite pritaikyti sau ir kolegoms, apmąstydami savo pačių nuostatas ir įsitikinimus.
- 4 veiklas, kurias galite taikyti su 8–9 metų mokiniais.
- 4 veiklas, kurias galite taikyti su 10–12 metų mokiniais.

Literatūra

- Bernat, D., Bearinger, L., Eisenberg, ME., Resnick, MD. (2008). Support for Comprehensive Sexuality Education: Perspectives from Parents of School-age Youth. *Journal of Adolescent Health, 42*(4), 352-359.
- Davies, B. (1989). *Frogs, Snails and Feminist Tales: pre-school children and gender*. Sydney: Allan & Unwin.
- EIGE (2019). Forms of gender-based violence. Paimta iš: <https://eige.europa.eu/genderbasedviolence/what-gender-basedviolence/formsgender-based-violence>
- Funk & Funk (2017). *From a Pedagogy of Vulnerability to a Pedagogy of Resilience: A Case Study of the Youth and Gender in Media Project*, Critical Questions in Education 8:3.
- Gordon, T. & Lahelma, E. (1998). *Gränsöverskridande – om kön i läroplaner och i skolans praxis [Crossing boundaries – on gender in curricula and school practice]*, in A-L. Arnesen, (Ed.) *Likt og ulikt: Kjönnens dimensjonen i pedagogisk tenkning och praksis*. HiO-report, Oslo University.
- International Planned Parenthood Federation. (2016). Everyone's right to know: delivering comprehensive sexuality education for all young people. Paimta iš: https://www.ippf.org/sites/default/files/2016-05/ippf_cse_report_eng_web.pdf
- International Planned Parenthood Federation (2017). Deliver and enable toolkit: scaling up Comprehensive sexuality education. International Planned Parenthood Federation. Paimta iš: <https://www.ippf.org/sites/default/files/201803/IPPF%20Deliver%20and%20Enable%20%20CSE%20Toolkit.pdf>
- Juliette D.G. Goldman (2010). *The new sexuality education curriculum for Queensland primary schools, Sex Education, 10*:1, 47-66, DOI: 10.1080/14681810903491370

- Karlson et al. (2011). A Question of Gender-Sensitive Pedagogy: Discourses in Pedagogical Guidelines, *Contemporary Issues in Early Childhood* 12(3):27.
- Mlama et al. (2005). Gender Responsive Pedagogy – a Teacher’s Handbook, Forum for African Women Educationalists (FAWE)
- Njambi et al. (2016). Documentation of Gender Responsive as a Best Practice by the Forum for African Women, Forum for African Women Educationalists Educationalists (FAWE)
- Lenz Taguchi, H. (2004). *In på bara benet. En introduction till feministisk poststrukturalism [On the naked bone: an introduction to feminist poststructuralism]*. Stockholm: HLS Förlag.
- Lloyd et al. (2000). The Effects of Primary School Quality on School Dropout among Kenyan Girls and Boys Comparative Education Review. Paimta iš: https://www.jstor.org/stable/10.1086/447600?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Lundberg et al. (2015). Gender Studies Education and Pedagogy, Swedish Secretariat for Gender Research. Paimta iš: <https://www.genus.se/wp-content/uploads/Gender-Studies-Education-and-Pedagogy.pdf>
- Nabbuye, H. (2018). *Gender-sensitive pedagogy - The bridge to girls’ quality education in Uganda*, *Echidna Global Scholars Program*, Policy Brief, Center for Universal Education at Brookings.
- Raghavendra, T. (2014). Understanding Gender: A training module for teachers, Karnataka Health Promotion Trust (KHPT).
- Rennie, L. J., (2003). „*Pirates Can Be Male or Female*”: Investigating Gender-Inclusivity in a Years 2/3 Classroom, *Research in Science Education* 33: 515–528, Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands.
- Reyes et al. (2013). Transformative Resilience Guide, Gender, Violence, and Education, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

Sunnari, V (1997). Gendered Structures and Processes In Primary Teacher Education – Challenge for Gender-Sensitive Pedagogy, *Oulu Department of Teacher Education*, Femina Borealis.

Swedish Institute (2019). Education in Sweden. Paimta iš: <https://sweden.se/society/education-in-sweden/>

UNESCO (2015). Emerging evidence and practice in comprehensive sexuality education: a global review. Paimta iš: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243106>

UNESCO (2018). International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach. Paimta iš: <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf>

Warin, J & Adriany, V. (2017). Gender flexible pedagogy in early childhood education, *Journal of GenderStudies*, 26:4, 375-386, DOI: 10.1080/09589236.2015.1105738

WHO Regional Office for Europe and BZgA (2010). Standards for Sexuality Education in Europe: Guidance for Implementation. Paimta iš: [https://www.bzgawhocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Guidance for implementation.pdf](https://www.bzgawhocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Guidance_for_implementation.pdf)

Wodon et. al (2018). *Missed Opportunities: The High Cost of Not Educating Girls (English)*. *The Cost of Not Educating Girls Series*. Washington, D.C.: World Bank Group. Paimta iš: <http://documents.worldbank.org/curated/en/775261531234655903/Missed-Opportunities-The-High-Cost-of-Not-Educating-Girls>

This report was funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014 - 2020). The content of this report represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.

Co-funded by the Rights,
Equality and Citizenship (REC)
Programme of the European Union

